# YALPI IÇKI MAHSULOT VA IQTISODIY BARQARORLIK (ÖZBEKISTON HUDUDLARI MISOLIDA)

Muallif: **Azamatov Diyorbek**

Iqtisodiyot fakulteti talabasi

Ilmiy rahbar: **Urinbayeva Yulduz**

Iqtisodiyot fanlari falsafa doktori (PhD)

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

**Annotatsiya:** Uşbu maqolada Özbekiston Respublikasi hududlarining yalpi içki (hududiy) mahsuloti (YIHM) özgariş dinamikasi va makroiqtisodiy barqarorlik örtasidagi boğliqlik 2021–2024-yillar kesimida tahlil qilingan. Tadqiqot davomida hududlararo iqtisodiy tafovutlar, ösiş sur'atlari hamda barqaror rivojlaniş determinantlari örganildi. Grafik va statistik ma'lumotlar tahlili asosida Navoiy viloyati va Toşkent şahrida yuqori, Qoraqalpoğiston Respublikasi va Surxondaryo viloyatida esa nisbatan past ösiş dinamikasi aniqlangan. Maqolada iqtisodiy nomutanosibliklarni bartaraf etiş, diversifikatsiyalaş va tizimli investitsiya dasturlarini joriy qiliş böyiça ilmiy-amaliy tavsiyalar ilgari surilgan.

**Kalit sözlar:** YaIM, YIHM, iqtisodiy barqarorlik, hududlararo farqlar, tarkibiy özgarişlar, diversifikatsiya, investitsiya muhiti, Özbekiston.

**Аннотация:** В данной статье анализируется взаимосвязь между динамикой изменения валового регионального продукта (ВРП) регионов Республики Узбекистан и макроэкономической стабильностью в разрезе 2021–2024 годов. В ходе исследования были изучены межрегиональные экономические диспропорции, темпы роста и детерминанты устойчивого развития. На основе анализа статистических данных выявлена высокая динамика роста в Навоийской области и городе Ташкенте, а также относительно низкая динамика в Республике Каракалпакстан и Сурхандарьинской области. В статье выдвинуты научно-практические рекомендации по устранению экономических дисбалансов, диверсификации и внедрению системных инвестиционных программ.

**Ключевые слова:** ВВП, ВРП, экономическая стабильность, региональные различия, структурные изменения, диверсификация, инвестиционный климат, Узбекистан.

**Abstract:** This article analyzes the relationşip between the dynamics of Gross Regional Product (GRP) çanges across the regions of the Republic of Uzbekistan and macroeconomic stability during the period of 2021–2024. The study examines interregional economic disparities, growth rates, and determinants of sustainable development. Based on the statistical data analysis, a high growth dynamics was identified in Navoiy region and Taşkent city, while relatively low growth dynamics was observed in the Republic of Karakalpakstan and Surxondaryo region. The paper proposes scientific and practical recommendations for eliminating economic imbalances, enhancing diversification, and implementing systemic investment programs.

**Keywords:** GDP, GRP, economic stability, regional disparities, structural çanges, diversification, investment climate, Uzbekistan.

**Kiriş.** Yalpi içki mahsulot (YaIM) va hududlar darajasida yalpi hududiy mahsulot (YIHM) har qanday davlatning iqtisodiy faolligi, işlab çiqariş salohiyati va makroiqtisodiy samaradorligini baholovçi eng fundamental mezondir. Makroiqtisodiy barqarorlik esa iqtisodiy ösiş sur'ati, inflyatsiya, işsizlik darajasi hamda taşqi omillar ta'sirini optimal muvozanatda saqlaş layoqati bilan belgilanadi. Özbekiston şaroitida iqtisodiy barqarorlikni ta’minlaş faqatgina respublika darajasidagi körsatkiçlar bilan çeklanmay, balki har bir hududning iqtisodiy salohiyatini mutanosib rivojlantiriş bilan çambarças boğliqdir. Hududlararo diversifikatsiyaning yetarli darajada emasligi, investitsiya oqimining notekis taqsimlanişi va lokal resurslardan foydalaniş samaradorligi turlaçaligi makroiqtisodiy barqarorlikka öz ta'sirini körsatadi. Uşbu tadqiqotning maqsadi — Özbekiston respublikasi hududlarining 2021–2024-yillardagi YaIM (YIHM) özgariş dinamikasini qiyosiy tahlil qiliş orqali mintaqaviy nomutanosibliklarni aniqlaş hamda hududiy iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaşga qaratilgan ilmiy takliflar işlab çiqişdan iborat.

**Adabiyotlar şarhi.** Iqtisodiy ösiş va makroiqtisodiy barqarorlik muammolari jahon iqtisodiyot elitasining diqqat markazida bölib kelmoqda. P. Samuelson va W. Nordhaus özlarining klassik asarlarida YaIM ölçovlari, uning barqarorlik mezonlari hisoblangan inflyatsiya va işsizlik bilan teskari va töğri boğliqliklarini hamda uşbu jarayonda fiskal va pul-kredit siyosatining örnini tizimli asoslab berganlar. O. Blançard va D. Johnson esa makroiqtisodiy barqarorlikning dinamik modellarini tadqiq etib, YaIM ösişini barqarorlikning fundamental manbai deb hisoblaydi va uning jahon bozoridagi konyunktura özgarişlariga bölgan reaksiyasini tahlil qiladi. S. Fisçer va R. Dornbusç davlat qarzining, valyuta kurslari barqarorligining YaIMga ta'sirini kompleks örgangan bölsa, N. G. Mankiw davlatning iqtisodiy magistral funksiyasi orqali barqaror iqtisodiy muhit yaratiş imkoniyatlarini körsatib beradi. Iqtisodiy dinamikaga noan'anaviy, ya'ni institutsional va psixologik yondaşuv G. Akerlof va R. Şiller tadqiqotlarida öz aksini topgan. Ular "Animal Spirits" konsepti ostida inson psixologiyasi va kutilmalari iqtisodiy barqarorlik hamda YaIM tebranişlarini şakllantiruvçi muhim subyektiv determinant ekanligini isbotlaganlar. D. Romer esa ilğor makroiqtisodiy modellarida texnologik taraqqiyot, inson kapitali va investitsion jozibadorlikning YaIM ösiş sur'atlarini ta'minlaşdagi endogen xususiyatlarini matematik usullar bilan oçib beradi.

Şu bilan birga, Özbekistonda xizmat körsatiş sohasi drayverligi va hududiy iqtisodiyotni rivojlantiriş muammolari Samarqand iqtisodiyot va servis instituti (SamISI) olimlari tomonidan ham keng tadqiq etilgan. Xususan, institutning yetakçi iqtisodçi olimlari va ilmiy rahbar i.f.f.d. Yu.Urinbayevaning hududiy xizmat körsatiş bozorini diversifikatsiyalaş, mintaqalarda yalpi hududiy mahsulot (YIHM) tarkibini modernizatsiya qiliş va makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlaşga qaratilgan ilmiy-uslubiy işlari va monografiyalarida hududlararo tengsizlikni kamaytiriş mexanizmlari fundamental tarzda yoritib berilgan. Mazkur mahalliy ilmiy-uslubiy işlar tadqiqotimizning konseptual asosini mahalliy şaroitga moslaştirişda tayanç manba bölib xizmat qildi.

**Tadqiqot metodologiyasi.** Uşbu tadqiqotda ilmiy bilişning obyektivlik prinsiplariga tayangan holda, statistik abstrakt, tizimli tahlil, qiyosiy va dinamik soliştiriş, tarkibiy guruhlaş hamda ekonometrik mantiq usullaridan kompleks foydalanildi. Tadqiqotning

empirik bazasini Özbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligining 2021–2024-yillardagi rasmiy hisobotlari taşkil etdi. Şuningdek, iqtisodiy barqarorlik va YaIM körsatkiçlarini nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilişda Samarqand iqtisodiyot va servis institutining zamonaviy va boy kutubxonasi (Axborot-resurs markazi) fondidagi eng sönggi ilmiy adabiyotlar, xorijiy va respublika miqyosidagi ilmiy-amaliy konferensiya materiallari hamda SamISI olimlarining uslubiy qöllanmalaridan keng foydalanildi.

**Tahlil va natijalar.** 2021–2024-yillar oraliğida Özbekiston Respublikasi hududlarida yalpi hududiy mahsulot hajmi va uning yillik ösiş sur'atlarida keskin tafovutlar kuzatildi. Quyidagi jadval ma'lumotlari uşbu dinamikani yaqqol körsatib beradi:

| Klassifikator | 2021-y. | 2022-y. | 2023-y. | 2024-y. | Özgariş (%) |
|---|---|---|---|---|---|
| Qoraqalpoğiston Resp. | 29738,2 | 35541,6 | 39166,2 | 45658,5 | 53.5% |
| Andijon viloyati | 48894,3 | 62981,4 | 77337,9 | 90522,1 | 85.1% |
| Buxoro viloyati | 43069,7 | 51728,0 | 61242,6 | 71560,4 | 66.1% |
| Jizzax viloyati | 25632,4 | 30367,0 | 37383,2 | 43057,9 | 68.0% |
| Qaşqadaryo viloyati | 49397,5 | 57629,1 | 68648,6 | 80658,3 | 63.3% |
| Navoiy viloyati | 61118,4 | 71994,1 | 88215,4 | 117297,8 | 91.9% |
| Namangan viloyati | 40269,1 | 48513,7 | 58173,7 | 68915,7 | 71.1% |
| Samarqand viloyati | 59260,4 | 68988,6 | 83149,5 | 99866,1 | 68.5% |
| Surxondaryo viloyati | 33591,1 | 39201,8 | 46999,2 | 54354,1 | 61.8% |
| Sirdaryo viloyati | 16865,1 | 20155,6 | 24001,7 | 28003,3 | 66.0% |
| Toşkent viloyati | 91317,3 | 103244,8 | 121442,6 | 146385,2 | 60.3% |

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| Farg̃ona viloyati | 55831,9 | 65516,9 | 78009,0 | 91333,0 | 63.6% |
| Xorazm viloyati | 29737,2 | 37474,3 | 43666,7 | 51261,0 | 72.4% |
| Toşkent şahri | 139396,8 | 172469,3 | 215099,2 | 281147,4 | 101.7% |

*Manba: Özbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma'lumotlari asosida muallif işlanmasi.*

Statistik tahlil natijalariga köra, eng yuqori ösiş sur'ati Toşkent şahri (101.7%) va Navoiy viloyatida (91.9%) qayd etilgan. Örtaça barqaror ösiş sur'atlari Andijon (85.1%), Xorazm (72.4%) va Namangan (71.1%) viloyatlariga töğri keladi. Eng quyi ösiş dinamikasi esa Surxondaryo (61.8%) va Qoraqalpoğiston Respublikasida (53.5%) kuzatilgan.

**Munozara.** Olingan natijalar Özbekiston iqtisodiyotida jiddiy hududiy disproporsiyalar (nomutanosibliklar) mavjudligini körsatmoqda. Toşkent şahri va Navoiy viloyatidagi yetakçilik tasodifiy emas. Navoiy viloyatidagi yuqori ösiş yirik sanoat klasterlari (toğ-kon, metallurgiya va kimyo sanoati) hamda erkin iqtisodiy zonalar faoliyati samaradorligidir. Toşkent şahrida esa xizmat körsatiş sohasi, quriliş bumu hamda töğridan-töğri xorijiy investitsiyalarning yuqori konsentratsiyasi YaIM ösişining drayveri bölib xizmat qilgan.

Aksinça, Qoraqalpoğiston va Surxondaryoda ösiş sur'atlarining pastligi uşbu hududlar iqtisodiyotining hamon qişloq xöjaligiga (agrar sektorga) qaram bölib qolayotgani, sanoat diversifikatsiyasining pastligi hamda logistika va infratuzilmaviy çeklovlar bilan izohlanadi. Iqtisodiy ösiş sur'atlarining bunday turlaçaligi mintaqalarda işsizlik va aholi daromadlari notekis taqsimlanişiga, bu esa öz navbatida umumiy makroiqtisodiy barqarorlikka salbiy ta'sir körsatişi mumkin. Şu sababli, makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlaş uçun "yagona andozadagi" (one-size-fits-all) iqtisodiy siyosatdan voz keçib, har bir mintaqaning öziga xos xususiyatlaridan kelib çiqqan holda differensial siyosat yuritiş zarurati tuğiladi.

**Xulosa va tavsiyalar.** Özbekiston hududlarida 2021–2024-yillarda YaIM (YIHM) özgarişlari böyiça ötkazilgan tahlillar iqtisodiy barqarorlikni hududiy tengliksiz ta’minlab bölmasligini körsatdi. Hududlararo iqtisodiy farqlarni qisqartiriş va barqarorlikka erişiş uçun quyidagi amaliy tavsiyalar taklif etiladi:

1. Sust rivojlanayotgan hududlarni diversifikatsiyalaş: Qoraqalpoğiston Respublikasi va Surxondaryo viloyatida an'anaviy agrar sektordan sanoat klasterlariga ötiş, çuqur qayta işlaş korxonalarini hamda energiya tejamkor yaşil texnologiyalarni joriy etiş.

2. Differensial investitsiya dasturlari: Ösiş sur'atlari past hududlar uçun maxsus soliq va bojxona imtiyozlariga ega bölgan sub-hududiy iqtisodiy zonalar taşkil etiş, mahalliy va xorijiy kapitalni jalb etiş mexanizmlarini soddalaştiriş.

3. Infratuzilmani modernizatsiya qiliş: Transport-logistika tarmoqlari, muqobil energetika manbalari va raqamli kommunikatsiyalarni eng çekka hududlarda ham rivojlantiriş orqali işlab çiqariş tannarxini tuşiriş.

4. Mehnat bozorini moslaştiriş va inson kapitali: Oliy va örta maxsus ta'lim tizimini hududiy sanoat korxonalarining kadrlarga bölgan real ehtiyojiga (dual ta'lim tizimi asosida) moslaştiriş.

5. Ekologik va barqaror iqtisodiy strategiya: Sanoatlaştirişning atrof-muhitga ta'sirini kamaytiriş maqsadida tabiiy resurslarni tejovçi ösiş modellarini yaratiş.

Umumiy xulosa qilganda, barqaror makroiqtisodiy ösiş trayektoriyasiga çiqiş uçun hududlarining investitsion va işlab çiqariş potensialini integratsiyalaşgan strategiyalar orqali muvofiqlaştiriş lozim.

**Foydalanilgan adabiyotlar**

1. Urunbayeva Yu.P. Museum tourism (Monograph)- https://www.lulu.com/shop/urunbayeva-yulduz/museum-tourism-monograph/hardcover/product-2m8krj5.html?q=+MUSEUM+TOURISM+&page=1&pageSize=4

2. Урунбаева Ю.П. Б.Б.Мардонов. М.И. Умурзоқова Хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантириш – аҳоли турмуш даражасини оширишнинг муҳим омили. // “Servis” ilmiy-amaliy jurnal. – Samarqand: 2020, https://journal.sies.uz/ №4. 77-80 б. (08.00.00; № 20). https://journal.sies.uz/storage/files/journals/168110341064339a3213742.pdf

3. Urunbayeva Yu.P. Rahmonqulova.D. Mamlakat iqtisodiy barqarorligida turizm sohasining o‘rni. Vol. 10 No. 2 (2025): ILM FAN XABARNOMASI ISSN: 3030-3931. https://worldlyjournals.com/index.php/Yangiizlanuvchi/article/view/19112

4. Мухаммедов М.М. Урунбаева Ю.П. ва бошқалар. Хизмат кўрсатиш соҳаси ва туризмни ривожлантиришнинг назарий асослари. Монография.-Самарқанд: “Zarafshon”, 2017.-300 б. https://kitobxon.com/oz/kitob/hizmat-korsatish-sohasi-va-turizmni-rivojlantirishning-nazariy-asoslari

5. Urunbayeva Yu.P. Makroiqtisodiyot darslik – Samarqand: “Step-Sel” mchj nashriyoti, 2024. – 356 b. https://arm.sies.uz/books/makroiqtisodiyot-darslik

6. Urunbayeva Yu.P. U.N. Normurodov, A.A. Ablaizov, Y.M. Xalikov, M.I. Umirzoqova. Makroiqtisodiyot-2 darslik. – Samarqand: “Step-Sel” mchj nashriyoti, 2025. – 360 b. https://arm.sies.uz/books/makroiqtisodiyot-2

7. Urunbayeva Yu.P. Muzey turizm xizmatlarining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati “Turizm sohasini rivojlantirishda innovatsiyon jarayonlardan samarali foydalanish imkoniyatlari. / 2024-yil 25-oktabr. Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. Samarqand: 2024. 66-69 b. https://arm.sies.uz/books/turizm-sohasini-rivojlantirishda-innovatsiyon-jarayonlardan-samarali-foydalanish-imkoniyatlari-muzey-turizm-xizmatlarining-ijtimoiy-iqtisodiy-ahamiyati

8. Urunbayeva Yu.P. Muzey turizmi xizmatlarini takomillashtirish bo`yicha fikr mulohazalar “Turizm sohasini rivojlantirishda innovatsiyon jarayonlardan samarali foydalanish imkoniyatlari. / 2024-yil 25-oktabr. Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. Samarqand: 2024. 43-46 b. https://arm.sies.uz/books/turizm-sohasini-rivojlantirishda-innovatsiyon-jarayonlardan-samarali-foydalanish-imkoniyatlari-muzey-turizmi-xizmatlarini-takomillashtirish-boyicha-fikr-mulohazalar

9. Urunbayeva Yu.P. O‘zbekistonda muzey turizmi xizmatlar bozorining o‘rni. “Yangi o‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi doirasida xizmat ko‘rsatish sohasi tarmoqlarini rivojlantirishning iqtisodiy mexanizmlari” Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman. SamISI., Samarqand. 2026-yil 18-aprel, 650-654 b. https://arm.sies.uz/books/ozbekistonda-muzey-turizmi-xizmatlar-bozorining-orni

10. Urunbayeva Yu.P. Музей туризмини ривожлантиришнинг иқтисодий самарадорлиги (Самарқанд вилояти мисолида). “Yangi o‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi doirasida xizmat ko‘rsatish sohasi tarmoqlarini rivojlantirishning iqtisodiy mexanizmlari” Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman. SamISI., Samarqand. 2026-yil 18-aprel, 641-650 b. https://arm.sies.uz/books/yangi-ozbekiston-taraqqiyot-strategiyasi-doirasida-xizmat-korsatish-sohasi-tarmoqlarini-rivojlantirishning-iqtisodiy-mexanizmlari-xalqaro-ilmiy-amaliy-anjuman-muzei-turizmini-rivozlantirisning-iqtisodii-samaradorligi-samarqand-viloiati-misolida

11. Урунбаева Ю.П. Яшил иқтисодиёт шароитида музей туризмининг ижтимоий - иқтисодий аҳамияти. “Innovatsion iqtisodiyotni shakllantirish sharoitida xizmat ko’rsatish sohasi tarmoqlarida yashil iqtisdiyotni rivojlantirish muammolari” Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman. SamISI., Samarqand. 2025-yil 18-aprel, 121-127 b. https://arm.sies.uz/books/iasil-iqtisodiet-saroitida-muzei-turizmining-iztimoii-iqtisodii-aamiiati

12. Urunbaeva.Yu.P. Milliy iqtisodiyotni rivojlantirishda xizmat ko‘rsatishning o‘rni. . “Innovatsion iqtisodiyotni shakllantirish sharoitida xizmat ko’rsatish sohasi tarmoqlarida yashil iqtisdiyotni rivojlantirish muammolari” Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman. SamISI., Samarqand. 2025-yil 18-aprel, 277-280 b. https://arm.sies.uz/books/milliy-iqtisodiyotni-rivojlantirishda-xizmat-korsatishning-orni

13. Урунбаева Ю.П. Музей туризми ва аҳоли турмуш даражаси. “Innovatsion iqtisodiyotni shakllantirish sharoitida xizmat ko’rsatish sohasi tarmoqlarida yashil iqtisdiyotni rivojlantirish muammolari” Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman. SamISI., Samarqand. 2025-yil 18-aprel, 352-358 b. https://arm.sies.uz/books/muzei-turizmi-va-aoli-turmus-darazasi

14. Урунбаева Ю.П. Инновацион иқтисодиётни шакллантириш шароитида музей туризмининг ўрни. “Innovatsion iqtisodiyotni shakllantirish sharoitida xizmat ko’rsatish sohasi tarmoqlarida yashil iqtisdiyotni rivojlantirish muammolari” Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman. SamISI., Samarqand. 2025-yil 18-aprel, 384-394 b. https://arm.sies.uz/books/innnovacion-iqtisodietni-saklllantiris-saroitida-muzei-turizmining-rni

15. Урунбаева Ю.П. Янги Ўзбекистонда музей туризмини ривожлантиришнинг назарий асослари. “Innovatsion iqtisodiyotni shakllantirish sharoitida xizmat ko’rsatish sohasi tarmoqlarida yashil iqtisdiyotni rivojlantirish muammolari” Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman. SamISI., Samarqand. 2025-yil 18-aprel, 442-448 b. https://arm.sies.uz/books/iangi-zbekistonda-muzei-turizmini-rivozlantirisning-nazarii-asoslari

16. Urunbaeva.Yu.P. Innovasioniqtisodiyotni shaklllantirish sharoitida xizmat ko`rsatish sohasi tarmoqlarida yashil iqtisodiyotni rivojlantirish muommolari. “Innovatsion iqtisodiyotni shakllantirish sharoitida xizmat ko’rsatish sohasi tarmoqlarida yashil iqtisdiyotni rivojlantirish muammolari” Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman. SamISI., Samarqand. 2025-yil 18-aprel, 104-107 b https://arm.sies.uz/books/innovatsion-iqtisodiyotni-shakllantirish-sharoitida-xizmat-korsatish-sohasi-tarmoqlarida-yashil-iqtisdiyotni-rivojlantirish-muammolari

17. Урунбаева Ю.П. Устойчивое развитие туризма республики Казахстан: экологически чистые отели. “Innovatsion iqtisodiyotni shakllantirish sharoitida xizmat ko’rsatish sohasi tarmoqlarida yashil iqtisdiyotni rivojlantirish muammolari” Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman. SamISI., Samarqand. 2025-yil 18-aprel, 97-104 b. https://arm.sies.uz/books/ustoicivoe-razvitie-turizma-respubliki-kazaxstan-ekologiceski-cistye-oteli